

Nieuwe wegen ggz en opvang: de eindstand

Nieuwe wegen ggz en opvang was een innovatief, creatief ontwikkelprogramma, een programma dat in co-creatie gerealiseerd is en co-creatie in de initiatieven heeft gestimuleerd.

Achtergrond en opdracht van het programma

De RIBW Alliantie, Federatie Opvang, GGZ Nederland en MIND (voormalig LPGGZ) hebben in maart 2014 werkafspraken gemaakt met de staatssecretaris van VWS, Zorgverzekeraars Nederland en de VNG om de intramurale langdurende GGZ goed in het nieuwe stelsel voor langdurende zorg in te passen. Een van de afspraken was het inrichten van een aanjaagprogramma voor de langdurende ggz en maatschappelijke opvang, met het doel mensen met ernstige psychische aandoeningen te ondersteunen in het gewone leven. Het aanjaagprogramma kreeg de titel: *Nieuwe wegen ggz en opvang*.

Uitgangspunten voor het zoeken naar nieuwe wegen in de ggz en opvang zijn, dat hiervoor samenwerking nodig is tussen sectoren (behandeling, zorg en ondersteuning in het sociaal domein) en dat het een grote inbreng van cliënten en ervaringsdeskundigen vereist. In dit programma konden maximaal dertig samenwerkingsverbanden een domeinoverschrijdend initiatief (door)ontwikkelen. De opdracht was de ervaringen, resultaten en kennis te delen met elkaar en met belangstellenden. Er is medio 2015 een stuurgroep gevormd, bestaande uit leden van de vier opdrachtgevers. Vervolgens is een programmteam samengesteld vanuit de vier kenniscentra.

De doelstelling van het programma is in het plan van aanpak op deze manier verwoord:

‘Organisaties in de GGZ en opvang willen dat mensen met ernstige psychische aandoeningen veel meer:

- *de regie over het eigen leven kunnen voeren*
- *eigen krachten en mogelijkheden kunnen aanboren en benutten*
- *kunnen functioneren binnen een eigen omgeving en eigen sociaal netwerk*
- *kunnen participeren in de samenleving, op basis van eigen wensen en aspiraties.*

De ambitie is om:

- *met dit ontwikkelprogramma en met circa 30 samenwerkingsverbanden/regionale netwerken met organisaties in de GGZ en opvang een bijdrage te leveren aan een derde meer herstel (persoonlijk, symptomatisch, maatschappelijk) voor mensen met ernstige psychische aandoeningen*
- *het ‘zorgdomein’ te verbinden met het ‘sociaal domein’*
- *dit op alle niveaus tot stand te brengen in samenwerking met ervaringsdeskundigen*
- *en dit op een manier te doen, waardoor de opgedane kennis en ervaring in de sectoren volop kan worden benut en gedeeld.*

Dit doen we door:

- *Samenwerkingsverbanden/regionale netwerken te ondersteunen bij het ontwikkelen en implementeren van domeinoverstijgende innovaties en transformaties.*
- *veelbelovende bestaande en nieuwe kennis en ervaring van kenniscentra, brancheorganisaties, cliënt- en familieorganisaties en andere programma’s in de GGZ en opvang toe te passen*
- *effecten van de implementatie van de innovaties voor cliënten te monitoren*
- *en de opgedane kennis en ervaring op een inspirerende manier beschikbaar te stellen voor de sector.’*

De stuurgroep heeft in de aanloop van het programma een pleidooi gehouden om de ondersteuning vanuit het programma goed aan te laten sluiten bij wat de samenwerkingsinitiatieven nodig hebben. De begroting is vervolgens hierop gebaseerd: er is financiële ruimte gereserveerd voor benodigde flexibele inzet van ondersteuning en expertise, naar behoefte. Er is in de praktijk vooral gebruik van gemaakt van experts op het gebied van communicatie, duurzame financieringsmogelijkheden, effectmeting, procesbegeleiding bij bijeenkomsten over samenwerking, e.d.

Op landelijk niveau heeft op verschillende manieren afstemming plaatsgevonden. Er was regelmatig overleg vanuit het programma met de subsidieverstrekker, het Ministerie van VWS. In de klankbordgroep van het programma Regie in de Regio, uitgevoerd door MIND, vond afstemming plaats tussen verschillende lopende landelijke programma’s vanuit MIND, VNG, Sociaal Werk Nederland en dit programma. Een vertegenwoordiger van VWS nam aan dit overleg deel.

Samenwerkingsverbanden met samenwerkingsinitiatieven

Organisaties die lid zijn van GGZ Nederland, RIBW Alliantie en Federatie Opvang konden zich samen met hun partners vanaf eind januari 2016 aanmelden, met een nieuw domeinoverschrijdend lokaal of regionaal samenwerkingsinitiatief. In totaal hebben ca. 60 belangstellenden contact opgenomen: bestuurders van organisaties in de GGZ en opvang, projectdirecteuren- of leiders, maar ook ambtenaren van gemeenten, medewerkers herstel of vertegenwoordigers van een cliënten- of familieraad. Men meldde zich met beginnende samenwerkingsideeën, maar ook met bestaande samenwerkingsinitiatieven, die ondersteuning vroegen voor de doorontwikkeling.

Samenwerkingsverbanden bleken verschillende samenstellingen hebben. Zorginstellingen met bedrijven of gemeenten. Maar ook cliëntgestuurde initiatieven met zorg- en welzijnsorganisaties. Het ging om samenwerking met scholen, bedrijven, GGD, woningcorporaties, etc. Alle vormen waren mogelijk. Belangrijk criterium voor deelname was echter, dat (vertegenwoordigers van) cliënten en familie meedoen en dat er sprake is van een bestuurlijk commitment voor het samenwerkingsinitiatief.

In de maanden die volgden vielen vervolgens een groot aantal belangstellenden af, vooral omdat onvoldoende gezamenlijk draagvlak in het samenwerkingsverband bleek voor het (beoogde) initiatief en deelname aan het programma. Er bleken dikwijls meerdere gesprekken in het samenwerkingsverband nodig om overeenstemming te bereiken over de doelstelling van het initiatief, de verschillende rollen en verantwoordelijkheden van de betrokkenen, over de aanpak en de verwachtingen naar het programma. Dit leidde ertoe dat de startbijeenkomst in april 2016 plaats kon vinden.

In totaal namen 30 samenwerkingsverbanden aan het programma deel. In de loop van het programma zijn 3 samenwerkingsverbanden gestopt met deelname door o.a. vertrek van een bestuurder of een projectleider. De beëindiging van deelname had ook altijd te maken met gebrek aan een breed draagvlak voor het initiatief. In totaal hebben 27 samenwerkingsverbanden tot het einde van het programma deelgenomen.

[Bekijk het overzicht met deelnemers](#)

In de eerste gesprekken met de samenwerkingsverbanden bleken de verwachtingen naar het programma anders te zijn dan verwacht. Er was niet zozeer vraag naar kennis van bewezen interventies, methodieken, handreikingen e.d. Men vroeg vooral naar meedenken in manieren hoe intensiever met ervaringsdeskundigen kan worden samengewerkt, naar ondersteuning in het komen van intenties naar een concreet plan en activiteiten en men vroeg naar ondersteuning bij nieuwe manieren van samenwerken met elkaar.

De samenwerkingsverbanden wilden graag ondersteund worden bij:

- werken met co-creatie: hoe doe je dat?
- komen van denken naar doen: van ideeën en intenties naar plan en activiteiten
- het verhogen van de impact van samenwerken met ervaringsdeskundigen
- werken met digitale hulpmiddelen en sociale media
- het opstellen van innovatiebeschrijvingen, met de werkzame en belemmerende factoren
- het gaan monitoren van de effecten van het initiatief voor cliënten, de samenleving en kosten
- het geven van bekendheid aan het initiatief, met de ambitie van verspreiding/verbreding.

Hier is de ondersteuning vanuit het programma op aangepast.

Aanpak

De samenwerkingsverbanden konden vanuit het programma rekenen op:

- Advies (gericht op inhoud en/of samenwerkingsproces) van een duo van themacoördinatoren vanuit de landelijke kenniscentra (Movisie, Phrenos, Trimbos Instituut)
- Op de inzet van specifieke expertise, wanneer hier behoefte aan was
- Op deling van kennis en ervaring met samenwerkingsverbanden in themagroepen, onder leiding van het 'eigen' duo van themacoördinatoren
- Op inspirerende masterclasses met alle deelnemers en andere belangstellenden
- En op ondersteuning bij de verspreiding van kennis, ervaringen en inzichten in het veld door communicatieadviseurs.

Enkele samenwerkingsinitiatieven zijn gestart vanuit een beleidsmatige analyse, bijvoorbeeld naar de behoefte aan nieuwe vormen van opvang en wonen. De meeste samenwerkingsinitiatieven zijn echter pioniersactiviteiten (niches). Zij brengen op kleine schaal met enkele enthousiaste voortrekkers uit verschillende sectoren een nieuwe manier van werken, opvang of wonen tot stand.

In de tweede helft van 2016 zijn in ieder samenwerkingsverband ontwikkelteams tot stand gebracht, met één of meerdere projectleiders. De themacoördinatoren hebben voor hen als hulpmiddel een werkdocument opgesteld, waarmee een ontwikkelplan tot stand gebracht kon worden. Eind 2016 zijn de eerste ontwikkelplannen tot stand gekomen.

Op basis van de vragen van de samenwerkingsverbanden zijn in het programma vervolgens drie themagroepen gevormd:

1. Herstel, informele zorg en digitale hulpmiddelen
2. Participatie, inclusie en werk
3. Nieuwe vormen van wonen, opvang en bescherming.

De ontwikkeltrajecten van samenwerkingsverbanden/netwerken in een themagroep richtten zich op eenzelfde thema, zodat ervaringen en kennis gedeeld konden worden. De samenwerkingsverbanden in themagroepen zijn ieder begeleid door twee themacoördinatoren.

Gedurende het programma zijn daarnaast ook regelmatig masterclasses georganiseerd voor de deelnemers en voor overige belangstellenden.

De masterclasses waren gericht op:

- Kennis nemen van de ontwikkelingen en trends in de ggz en opvang
- Weten wat de betekenis is van samenwerking voor innovatie
- Kennis nemen van de belangrijkste principes van innovatief samenwerken
- Begrijpen op welke manier samenwerking bijdraagt aan innovatie
- Inzicht krijgen in manieren om samenwerking gericht op innovatie in de eigen praktijk tot stand te brengen
- Kennis nemen en ervaren van de skills die nodig zijn om samen te werken waarbij innovatie wordt beoogd:
 - loslaten
 - aandacht hebben voor de (belangen en criteria van de) ander
 - investeren in het eigen perspectief en dat van de ander(en)
 - ruimte maken voor creativiteit en energie
 - contact benutten
 - durven doen en durven vragen
- Reflecteren op dat wat dat wat nodig is om zelf innovatief en gericht op samenwerking te zijn
- Vertalen van het geleerde in een concreet idee hoe je een samenwerkingsactie in de praktijk kunt zetten

Tot slot is in het programma veel aandacht besteed aan communicatie en PR, met het doel ervaringen, inzichten en kennis te delen en te verspreiden. Hiervoor is gebruik van gemaakt van de website www.nieuwewegenggzopvang.nl, nieuwsbrieven, sociale media etc.

De webredactie stuurde wekelijks naar de contactpersonen van de drie brancheorganisaties, de vier kennisinstituten, MIND en het Platform Kwaliteitsontwikkeling GGZ bericht over de nieuwe informatie, die op de website was geplaatst. Hiermee is gestimuleerd dat ook de media van deze organisaties werden benut om informatie te verspreiden.

Er is voor gekozen om geen slotbijeenkomst voor het programma Nieuwe wegen ggz en opvang te organiseren. Het zou zoveel sterker zijn om ook op landelijk niveau domeinoverstijgende samenwerking aan te jagen en een gezamenlijk congres met vergelijkbare programma's te organiseren. Bovendien zouden de samenwerkingsverbanden op deze manier de resultaten van hun samenwerkingsinitiatief met een veel groter publiek kunnen bespreken. Op 15 maart 2018 heeft dit gezamenlijk congres plaatsgevonden met het thema: 'Samen werken aan sociale inclusie'. Dit congres is georganiseerd door 'Nieuwe wegen ggz en opvang', 'Schakelteam personen met verward gedrag', 'Opvang en bescherming', 'Regie in de regio' en 'Inclusieve wijk'. In totaal werkten 12 landelijke organisaties mee aan de totstandkoming van het programma op deze dag.

Reflectie en monitoring van effecten

De samenwerkingsverbanden wilden inzicht krijgen in de impact van hun samenwerkingsinitiatieven. En de betrokken brancheorganisaties en kennisinstituten wilden inzichten opdoen op programma-niveau, zodat men hier hun (toekomst-)agenda op kan baseren. Dit was de aanleiding om reflectiebijeenkomsten te organiseren, op de verschillende niveaus: bij de samenwerkingsverbanden, in de themagroepen en in het programmateam.

Gedurende het programma zijn voortgangsgesprekken bij de samenwerkingsverbanden gehouden door de programmaleider en één van de betrokken themacoördinatoren. Het doel van deze gesprekken was te reflecteren op de voortgang van het samenwerkingsinitiatief en na te gaan wat nodig is (in het samenwerkingsverband of vanuit het programma) om de beoogde resultaten te kunnen realiseren. De informatie vanuit deze gesprekken had een monitorfunctie, omdat op programma-niveau in kaart gebracht kon worden:

- wat er gebeurt (wat zijn het voor initiatieven, en hoe ontwikkelen zij zich, welke innovaties worden bedacht)
- wat naar de ervaring van betrokkenen (eerste) resultaten zijn.
- wat belemmerende en bevorderende factoren zijn.

In de loop van de tijd ontstonden steeds meer inzichten over de initiatieven, op bestuurlijk, organisatorisch en praktijkniveau. Veel van deze inzichten zijn in de vorm van verhalen in deze publicatie opgenomen.

Na een reflectiebijeenkomst in het programmateam in december 2016 is besloten om samen met de projectleiders van de samenwerkingsinitiatieven de meest belangrijke - overstijgende - thema's te gaan bepalen, zodat hier in het vervolg van het programma de focus op gelegd kon gaan worden.

Deze thema's bleken:

- domeinoverstijgende samenwerking
- inzet ervaringsdeskundigheid
- duurzame financiering
- zichtbaar maken van de resultaten, effecten en impact van initiatieven

Over deze thema's zijn in 2017 masterclasses georganiseerd en een deel van deze publicatie is aan deze thema's gewijd.

In april 2017 is een succesvolle bijeenkomst geweest met de projectleiders van de samenwerkingsinitiatieven, waarin afspraken zijn gemaakt over de wijze waarop de resultaten gemonitord zouden gaan worden.

Zie: <http://www.nieuwewegenggenopvang.nl/verslagen/verslag-monitoringsbijeenkomst/>

Afgesproken is dat ieder, afhankelijk van de fase van ontwikkeling van het initiatief en van eigen behoeften, hierin keuzes maakt. De monitoringsinstrumenten zijn:

- Procesmonitoring: vastleggen verloop, reflectiemomenten, logboek bijhouden: Wat gaf energie? Wanneer 'vielen er kwartjes'? Wat hebben we geleerd van zaken die niet verliepen, zoals we het wilden?
- Casusbeschrijvingen: cliëntverhalen (schrift, video)
- Monitoring met Effectcalculator: persoonlijke businesscases: wat heeft de nieuwe ondersteuning voor de cliënt en voor de samenleving opgeleverd?

Afgesproken is dat ieder samenwerkingsverband een factsheet maakt, waarin kort en bondig is beschreven wat het doel was van het samenwerkingsinitiatief, de aanpak, het resultaat, de geleerde lessen, de opbrengsten en op welke manier men aandacht besteedt aan implementatie en borging. Ook deze factsheets zijn op de deelnemerspagina's van de initiatieven op de website van het programma opgenomen.